

בחברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה

הכינוס הארצי הי"ג לידיעת הארץ

חיפה, חול-המועד סוכות, תשי"ח

הכינוס הי"ג לידיעת הארץ נערך בחיפה בימים ג—ה של חוה"מ סוכות תשי"ח בחסותו של ראש העיר, מר אבא חושי.

המושב הראשון (י"ח בתשרי — 13.10.57)

במעמד של נשיא המדינה מר י. בן-צבי ורעייתו, שר החינוך והתרבות מר ז. ארן, שר העבודה מר מ. נמיר, שר הפיתוח מר מ. בנטוב, נשיא ההסתדרות הציונית ד"ר נ. גולדמן, ראש העיר מר א. חושי, חברי כנסת, אישי ציבור, ארכיאולוגים וחובבי ארכיאולוגיה וחברי החברה לחקירת א"י ועתיקותיה מכל קצות הארץ פתח רב-אלוף יעקב דורי, נשיא הטכניון, את המושב הראשון של הכינוס באולם הקולנוע "מאי". בראשית דבריו העלה את זכרם של חללי הכינוס הי"ב בירושלים ושל חברי החברה לחקירת א"י ועתיקותיה, שנפטרו בתשי"ז. נשיא המדינה, שבירך את באי הכינוס, הטעים בין השאר: "גם הפעם לא שינתה החברה לחקירת ארץ-ישראל ממנהגה להתכנס בכל שנה במקום אחר, כדי להביא את דברה לציבור הרחב. מספר המשתתפים בכינוס זה מעיד על הכמיהה העזה של העם להכרת נבכי עברו, לשמיעת תורה ממקור ראשון, מפי החופרים והמגלים בעצמם. הכינוסים הקבועים וכן הפרסומים הרבים של החברה מהווים גורם ראשון במעלה לקירוב לב העם לעברה של הארץ. אין ספק בדבר, שדורנו יודע הרבה יותר על נושא זה מהדורות הקודמים, וברי שמדינת ישראל היא המקום המתאים ביותר לחקר עברנו".

מר ז. ארן, שר החינוך, הביא לכינוס את ברכת הממשלה. הוא ציין את שני התפקידים, שהוטלו על המדע הארכיאולוגי: (א) חשיפת השרידים של כל התרבויות שרישומיהן נשתמרו מתחת לפני אדמתה של מדינת ישראל; (ב) גילוי העדויות של תולדות ישראל בימי קדם בארץ-ישראל, כניסוחו של "הזוהר" (בראשית קל"ד): "חדשים גם ישנים, אותם שנקברו מכמה ימים ואותם שנקברו מזמן, כולם צפנתי לך". "כולנו סבורים" — ציין השר בהמשך דבריו — "שכל מה שנתגלה עד כה אינו אלא ראשיתה של ראשית מאוצר הגנוזים, שבהם מקופלת מגילת הייחוס והאדנות של ישראל על ארצו. כל המבקר במקומות, שבהן נערכות חפירות ארכיאולוגיות, או המזדמן לכינוסים לידיעת הארץ, אינו יכול, שלא להתרשם עמוקות מהרוח הרעננה האופפת את עבודתם של אנשי המדע ושל מאות העובדים והאזהדים, העוזרים על ידם, וכן מהלהט הנפשי של הנוער, שהממצאים הארכיאולוגיים הם לו מקור השראה, המעלה את דרגת הזדהותו עם מלאכת בניינה של מדינת ישראל. להוקרה מיוחדת ראויה החברה לחקירת א"י ועתיקותיה, שבכינוסיה השכילה להקנות ידיעות על

עתיקות הארץ לרבבות אזרחי המדינה. "כינוס זה ואלה שקדמו לו — סיכם השר — הם כבוד למדינה ויקר לרוח המפעמת באומה".

ד"ר נ. גולדמן, שמסר לכינוס את ברכתה של ההסתדרות הציונית העולמית, עמד על כך, שהמחקר הארכיאולוגי בארץ הוא "ביטוי של תשוקה עמוקה, המקננת בעם היושב בציון, לגשר על פני התהום העמוקה, המפרידה בין ההווה והעבר, ולהגיע לשילוב הרמוני בין שני אלה". לאחר הדגשת התרשמותו החזקה מהשאיפה הפועמת בקרב הנוער הישראלי להכרת הקדומות של עמו עמד ד"ר גולדמן על זיקת-הגומלין בין מדיניות החוץ שלנו לבין חקר תולדות עמנו, שהרי עיקר תעודתה של מדיניותנו הוא לשכנע את העולם, שישראל חברה לגייסימית היא בחברת העמים בחלק זה של העולם. "מפעלכם — המשיך ד"ר גולדמן — מהווה סתירה נוספת לדברי השחצנות של הערבים; ואם אמנם יש משמעות להיסטוריה בקיומו של עם, הרי אין לך עם בעולם, שיהא זכאי לשיבה לכור מחצבתו כעם ישראל. כל אבן וכל קיר כאן מהווים הוכחה בלתי-מעורערת לקשרינו הנצחיים עם ארץ זו. חיוני הדבר, שיהודי העולם יכירו את דברי ימינו. במלחמתנו ובמאבקנו נועד לארכיאולוגיה תפקיד חשוב. תהיה הידיעה על עברנו גם נחלתם של יהודי הגולה, ובמיוחד של הנוער".

אחרון המברכים היה ראש העיר מר אבא חושי, שציין את חשיבותם הגדולה של הכינוסים, בעיקר לחינוכו של הדור הצעיר.

בתום פרשת הברכות הרצה פרופ' ב. מזר את הרצאת-הפתחה על המסע הארכיאולוגי לסיני, שנערך לאחר "מבצע קדש" על-ידי המשלחות המדעיות מטעם האוניברסיטה העברית. המרצה עמד בעיקר על שני הסקרים הארכיאולוגיים, שבוצעו לאורך הגבולות המזרחי והמערבי של חצי האי סיני ובמנזר סן-קתרינה וכן על המסקנות, שהגיעו אליהן חברי המשלחת בכל הנוגע ליישובים הקדומים לאורך דרכי התחבורה הראשיות וחופי הים. המרצה ציין, שלדהב שבחוף של מפרץ אילת היתה נודעת חשיבות יתירה כמוצא לדרכים ראשיות, שהוליכו ממצרים, וכנמל, שממנו הפליגו הספינות אל חופי ערב. יישוב זה הגיע לשיא פריחתו ביחוד בתקופות הנבאטית והרומאית, ויש מקום להנחה, שהיה לו קשר הדוק לעיר החוף היהודית מקנה שבחוף ערב. כן שימש מקום זה, כנראה, מרכז לצריבת נחושת, שהופקה במכרות בסביבה. למשלחת ניתנה הזדמנות לבדוק את המבצר של דהב, שעמד בקרבת המזח, כעדותם של השרידים הבולטים במקום. נבדק גם בית-הקברות הנבאטי הגדול. בסקר זה לא הוכרע סופית עניין זהווייה של דהב עם די-זוהב המקראית. המשלחת בדקה גם מקומות אחרים לאורך החוף, ביחוד בחלק הצפוני, סמוך לאילת שהם: טבה, טוויבה וג'זירת פרעון, שבכולם נתגלו שרידים של יישובים קדומים. בהמשך הרצאתו ייחד המרצה את הדיבור על נווה המדבר הגדול ואדי פארן, שנבדק ביסודיות ע"י המשלחת. פארן העתיקה היתה צומת במרכז התנועה, בדרך המוליכה לחופי מפרץ סואץ ולמנזר סן-קתרינה. הבדיקה גילתה חורבות, הנראות על פני השטח, ובכלל זה שרידים של ביצורי העיר ובניינים ציבוריים. החרסים במקום מעידים על קיומו של יישוב בתקופת הברזל השנייה, כלומר, בימי מלכי יהודה. המשלחת בדקה גם

ב ח ב ר ה ל ח ק י ר ת א"י ו ע ת י ק ו ת י ה

תל קטן על חופו של ים סואץ. בקרבת אבו־זניימה, שכבר נבדק ע"י הפרופ' אול-ברייט ואישרה את דעתו של אולברייט, שהיישוב כאן הוא מהמאה ה־13 או ה־14 לפני הספירה, היינו, תקופת יציאת מצרים. המשלחת לא מצאה סמוכין להנחה, שדרך מסעם של בני ישראל ממצרים הוליכה להר סיני המסרתי. בסוף דבריו עמד המרצה על עבודת־המחקר בכתבי היד הרבים, ובעיקר היווניים והערביים שבמנוח סיני, המשלחת מכינה לדפוס סקירה מפורטת על תוצאות מחקרה. ההרצאה היתה מלווה בתמונות רבות. המושב הראשון של הכינוס הסתיים בהקרנת סרט מאלף על מסע זה.

ה מ ו ש ב ה ש נ י (י"ט ב ת ש ר י 14.10.57)

המושב השני נפתח בשעה 8.30 בבוקר באולם הקולנוע "מאי" בהרצאתו של מר ש. ייבין, בראש המושב ישב מר מתתיהו לונץ. המרצה מסר סקירה על פעולותיו של אגף העתיקות בשנת תשי"ז, ובמיוחד הרחיב את הדיבור על החפירות בגת ובנירים. בס"ה נערכו בפרק זמן זה 32 חפירות, שבחלקן הניכר היו חפירות־בדיקה בעקבות מפעלי פיתוח ברחבי המדינה. כמו כן נערכו שני סקרים נרחבים: האחד בסיני הצפוני והמזרחי והשני בסביבות עין־גדי. נוסף על כך נמשכה עבודת הסקר בגליל, מתוך שיתוף־פעולה עם החברה לחקירת א"י, בסיועם של סוקרים־מתנדבים מיישובי הסביבה. בתל גת הצטמצמה החפירה בשני שטחים: א' — בקצהו הצפוני המערבי של התל; ב' — בשפתה של מדרגת התל. נתברר, שגם השכבה הישראלית העליונה, שאליה כמעט לא הגיעו הערבים, ניזוקה קשה ונהרסה ברובה ע"י האסמים העגולים של השכבות הפרסיות. כן נתברר, שביצורי השכבה הישראלית העליונה נעלמו לגמרי. עיקרם נתמוטט ונדרדר במורד ויסודותיהם נשטפו עם בליית שפת התל. עובדה זו מוכיחה שזמן־מה היה התל חרב ועזוב. נראה הדבר, שיישובו נתחדש רק בימי שיבת־ציון. בשטח ד' נחקרו פרטי הבנייה הוקדשה תשומת־לב מיוחדת למבנה האפסידי, שבמרכזו קבועה בימת־לבנים עגולה. מן המציאות יש לציין כמויות גדולות של גדיים שרופים וערימת שלדים, שנזרקה לאחד החדרים. כן נחקרו כמה קברים מהתקופה הביזאנטית. בסוף הרצאתו עמד המרצה על בית־הכנסת העתיק שנתגלה בחורבת מעון שליד הקיבוץ "נירים", שבו ניכרים, לפחות, שני שלבי בנייה. אולם התווך מרוצף פסיפסים צבעוניים המעוטרים בדגמים של תשמישי קדושה וחיות. הבנין מכוון לצפון וצפון־מזרח, היינו לצד ירושלים, ובצד זה האפסיס עם תשבצי העצם. לפני האפסיס נמצאה כתובת־הקדשה ארמית. במקום נתגלו כמה גלילי־ברונזה דקיקים, שבהם נחקרו, כנראה, כתובות (לוחות השבעה?) בארמית (?). יש להניח, שבית־כנסת זה נבנה בראשית המאה השביעית או בסוף המאה השישית לספירת הנוצרים.

המרצה השני היה פרופ' מ. שטקליס, שסיכם את תוצאות החפירות הפריהיסטוריות במערות נחל אורן כבארה.

מערת פאלח או אורן שבגדה הדרומית של נחל אורן נתגלתה בשנת 1938 ע"י מר הרינגטון, המפקח על שימור המונומנטים במחלקת העתיקות של ממשלת המנדט.

הכינוס הי"ג לידיעת הארץ

בשנת 1941 ערך המרצה חפירות־נסיון במקום מטעם בית־הספר הבריטי לארכי־אולוגיה מצרית בירושלים, שבראשו עמד סיר פלינדרס פטרי. הבדיקות נערכו בפתח המערה, בקצה המדרון ועל חופו של נחל אורן.

בשנים 1953—1956 נערכו באתר שלוש עונות־חפירה מטעם מחלקת העתיקות של משרד החינוך והתרבות והאוניברסיטה העברית בירושלים. מה תרמו החפירות בנחל אורן למחקר הפריהיסטורי בארץ־ישראל?

מבחינה טופוגראפית נודעת חשיבות לאתר בנחל אורן, הואיל והוא משתרע במדרון משופע. הסטראטיגראפיה של השכבות השונות שנחשפו מסוככת מאוד. ארבע עונות־חפירה והבדיקות השונות בעומק מאפשרות לנו לעמוד על רציפותן של השכבות והתרבויות ולשחזר את תולדות היישוב באתר זה.

היישוב הפריהיסטורי במקום התחיל בפאליאוליתיקון מאוחר. הבדיקה בעומק, שנערכה בשנת 1942 בקצה הדרומי של הטראסה, העלתה תרבות עתלית מהשלב המפותח של הפאליאוליתיקון המאוחר. באותה עונה לא עלה בידינו לברר, אם היתה שכבה עקרה בין היישוב הפאליאוליתי לבין היישוב המוסוליתי שבא אחריו, הואיל ושניהם נמצאו בתוך אדמת מערות חומה. יש להניח, שבין שני יישובים אלה היתה הפסקה, מאחר שהתרבות המוסוליתית, שנתגלתה באתר זה, אינה זהותית עם התרבות הנטופית של ארץ־ישראל, ואף נראית מאוחרת ממנה.

היישוב השלישי, שנתגלה באתר זה, הוא יישוב ניאוליתי. בינו לבין היישוב המוסוליתי נמצאה שכבה עקרה. היתה זו שכבה של אדמה שחורה, מעורבת בחלקה התחתון באבני־מפולת גדולות, שנתגלגלו מראש ההר, ובחלקה העליון — בחלוקי נחל ובחצצים. אדמת־סחף שתורה זו הכילה חומר ליטי מעורב, שמקורו בשכבות הקדומות שבטראסה, שנסחפו ע"י זרם המים הרחק לכל אורך הטראסה. התעשייה הליתית, שנתגלתה בשכבה זו, לא נמצאה באתר והכילה אלמנטים פאליאוליתיים מעורבים באלמנטים מיסוליתיים. שכבה זו מעידה באופן ברור, שלא היה כאן יישוב רצוף בין המיסוליתיקון והניאוליתיקון.

מעל לשכבה עקרה זו נמצאה אדמה חומה בהירה, שהכילה שלבי בנייה של מבנים עגולים או מעוגלים, שרצפתם עשויה חצץ או אדמה מהודקת. בתוך המבנים ולידם נמצאו אבנים עם גומות, כיריים ואבני־טחינה. אפשר היה להבחין בבירור, שהמבנים הוקמו על שתי מדרגות של הטראסה. לסוג הבנייה, שנתגלה בשלב התחתון של הטראסה, שייכות רצפות מאבנים שטוחות עם שימוש משנה באבנים עם גומות, מבנים עם קירות ארוכים, מבנים עם אבנים ניצבות וכן אבני־טחינה ומכתשים גדולים.

הסברת מהותם של המבנים העגולים, שנמצאו בנחל אורן, מהווה בעיה מסוככת מאוד, שכן שטחם אינו מניח מקום לסברה, שהם שימשו לדירור, הואיל והוא קטן מדי; אך לעומת זה מעידה מציאותם של מוקדים, אפר ותעשייה ליתית ביתית על רצפת האבנים, שהם שימשו מקום־מגורים. כל השאלה טעונה בירור יסודי, ורק הרחבת שטח החפירה וגילוי מבנים שלמים יותר יאפשרו לדון על דרכי השימוש בהם.

בחברה לחקירת א"י ועתיקותיה

לתעשייה הליתית, שנתגלתה בשטח המבנים, יש אופי ניאוליתי מובהק. המכלול העשיר של התרבות הליתית חושף אותה לעינינו בשלימותה. בין הממצאים יש לציין: קערות אבן, אבני טחינה שטוחות, עליים, סכינים, ראשי חצים, כלי-צור אחרים וגרזנים לסוגיהם השונים. גרזנים אלה שימשו ככלי עבודה בעץ. ריבוי השיי פוסים מוכיח, שהיה צורך בכלים שונים מיני אומלים ומפסלות, כדי לבצע בעזרתם עבודות שונות בעץ, ובכללם — התקנת כלי עץ, שלא נשתמרו. מכלול זה מעיד, שהשתמשו בכלים אלה במקום; ומתוך ריבוי השרידים של פסולת התעשייה ניתן להסיק, שכלים אלה אף הותקנו במקום מחומר, שהובא מהסביבה הקרובה. ענין מיוחד יש במציאת להבי אובסידיאן וגרזן מניפרטי, שהם חמרים זרים, שלא נמצאו בא"י, והובאו, כנראה, לכאן על-ידי סחר-חליפין.

מציאותן של עצמות בעלי-חיים ובכללן של בעלי-חיים מביתים, מעידה על משטר כלכלי מעורב, שהתבסס על צייד, לקט מוזן צמחוני וביות חיות. במקום לא נמצאו כלל כלי-חרס, ופירוש הדבר הוא שיישוב ניאוליתי זה שייך לשלב טרום-קרמי. למציאת אתר ניאוליתי טרום-קרמי נודעת חשיבות ממעלה ראשונה לא רק לחקר הפרהיסטוריה בארץ ישראל, אלא גם לחקר הפרהיסטוריה של המזרח הקרוב בכללו.

המרצה האחרון במושב זה היה מר משה דותן, שמסר סקירה על החפירות במצו (צפונית-מזרחית לחדרה) בעונת הקיץ.

תוצאות החפירות בשני שטחים אלה מאפשרות את שחזורן של תולדות היישוב במקום. היישוב היה קיים בשלוש שכבות, הבאות זו אחרי זו, אך השונות אחת מחברתה. התושבים הראשונים (שכבה III) הקימו בתים מלבניים רחבי מידות על פני הסלע, ששיפועיו מולאו בעיקר לשם יישור רצפות הבתים. מעל למבנים מלבניים אלה הוקמו בתים אפסידיים גדולים (מעוגלים למחצה) (שכבה II), שארכם מגיע ל-12 מ' ועובי קירותיהם ל-1 מ'. מעל לבתים האפסידיים הוקמו שוב בתים מלבניים, שקיור תיהם דקים יותר (שכבה I). קירות אלה, העשויים אבני-גוויל, נשתמרו לעתים עד לגובה של 1 מ'. עם ביטול היישוב כוסו כל המבנים במעין גלעד, שתפקידו לא נתברר עד כה.

בשטח D, שבו נחפר, לפי שעה, היישוב רק בשתי שכבותיו העליונות, נתגלה מבנה גדול מעוגל או סגלגל בנוי אבן, שנשתמר עד לגובה של 1 מ' בקירוב. ייתכן שמבנה זה שימש בראשיתו (שכבה II) אסם מרכזי של האתר. על ידו נמצאו אסמים קטנים בנויים אבן בדמוי צלחות שקועות ברצפה. לפי הממצא שעל הרצפות נראה, שהיתה כאן חצר נרחבת. בדומה לשטח B, נמצאו גם כאן בורות מעוגלים, חצובים בסלע משופע, שעמקם שונה. אין ספק, שלפחות כמה מבורות אלה שימשו לאגירת מים. על ידם נמצאו ספולולים (cupmarks), ששאלת השימוש בהם מהווה זה זמן רב אחת הבעיות המטרידות של הארכיאולוגיה הארץ-ישראלית.

הממצא של כל שלוש השכבות מורה על התקופה הכאלקוליתית כימי קיום היישוב. אין כל סימנים למעבר פתאומי משכבה לשכבה. הממצא של השכבה התחתונה (III)

קרוב יותר למסורת של התרבות הע'סולית, שהיתה שכיחה בארץ-ישראל באמצע האלף הרביעי לפסה"ג. עם זאת מופיעים כאן, בייחוד החל בשכבה II, הניצנים הראשונים של סוגי כלי חרס, צור ומתכת, שהגיעו לשיא פריחתם בסוף האלף הרביעי לפסה"ג, היינו, בזמן המעבר מן התקופה הכאלקוליתית לתקופת הברונזה הקדומה. במיוחד יש לציין את תפוצתם הרבה של כלי-חרס מרוקים אפור (grey burnished). המבנים והממצא העשיר, שנתגלו במצר, מעידים על יישוב-קבע מפותח מאוד על אם "דרך הים" העתיקה, המוליכה מגת כרמל (ג'ת) דרך מצר והמתחברת אל דרך הים ע"י תל אל-אסאור. המבנים של יישוב זה נשתמרו במידה טובה לאין ערוך משרידי יישובי אחרים של תקופה זאת, שנתגלו עד כה בארץ-ישראל, אך חשיבותן העיקרית של החפירות היא במציאת סטראטיגראפיה (השתכבות) ברורה, העשויה להניח יסוד לכרונולוגיה יחסית של ראשית תקופת האורבאניזציה בארץ-ישראל (סוף האלף הרביעי לפסה"ג).

המושב השלישי (י"ט בתשרי—14.10.58)

פרופ' ב. מזר שימש כיו"ר המושב, שנפתח בשעה 11.30 לפנה"צ בהרצאתו של ד"ר י. ידן על עונת החפירות השלישית בחצור. (סיכום מלא של הרצאתו ניתן בחוברת זו, ע"ע 9—21).

המרצה השני במושב זה היה מר ז'אן פרו, שסקר את החפירות בבאר-שבע ובמלחה.

המושב השלישי הסתיים בהרצאתו של פרופ' י. פראוור על מבצרי הצלבנים בצפון הארץ. וזו תמצית דבריו:

1. המבצר הוא סמלה של התקופה הצלבנית, בדומה למצודה של התקופה הישראלית והקאסטרום של התקופה הרומית. המבצר הצלבני מהווה תערובת של אלמנטים ערביים, פרסיים וביזאנטיים, מצד אחד, ושל אלמנטים צרפתיים, מצד שני, שבזכות הגניוס הצלבני נתמזגו לחטיבה הארמונית. הפונקציונאליות של הבנייה מביאה לידי רבגוניות למרות האחדות הארכיטקטונית הבסיסית. חומר הבנייה לקוח בחלקו מבניינים של תקופות קודמות, בעיקר מבנייני הורדוס. הסתתים והבנאים—שהיו מבני המקום ולא צלבנים—המשיכו במסורת הבנייה של אבותיהם.

2. התרחבות ממדי הבנייה היא תוצאה של שני גורמים יסודיים: העלייה המוגברת מאירופה במאה הי"ב וצרכי הבטחון הדוחקים של המדינה. מאחר שאוכלוסיית המדינה היתה מורכבת ממיעוט צלבני ומרוב מוסלמי עוין, ביחס של 1:4 או 1:5 בתחום הארץ (לאמתו של דבר, היה הפער גדול יותר, אם מביאים בחשבון אח היישובים המוסלמיים שמסביב למדינה), לא ראו הצלבנים דרך אחרת להגנה על עצמם, אלא על-ידי הקמת חומות אבן. במסיבות הקיימות לא היו "הינטרלאנד" ושטת-ספר למדינה הצלבנית. בעצם היוותה המדינה איזור-מלחמה רצוף, ומכאן פיזור המבצרים הצלבניים לא רק לאורך הגבולות, אלא גם בכל נקודה רגישה מבחינה אסטרטגית בפנים המדינה.

ב ח ב ר ה ל ח ק י ר ת א " י ו ע ת י ק ו ת י ה

3. מדיניות הצלבנים חתרה ליצירת גבול בשטח המדבר, שיפריד בינם לבין המוסלמים. הביצורים של הצפון זהים עם ביצורי "נסיכות הגליל", שמייסדה, טאנקרד המהולל, כלל בתחומיה את הגליל כולו ביחד עם עמק יזרעאל, ואילו גבולה המזרחי הוא בהר-הדרוזים, הצפוני בדמשק והמערבי בחוף-הים. בתכנית זו נקבעו הכנרת והעיר טבריה בטבור "הנסיכות". ביצוריה העיקריים היו במזרח, בעבר הירדן, קצר ברדויל (מבצר בלדוין) ליד הכפר אל-על ומבצר חֶבֶס גִ'לֶדֶק מדרום לירמוק. בשטח זה של הגולן והגלעד שמרו הצלבנים במיוחד על החוף המזרחי של הכנרת — אדמות אֶסוֹד או סוהים — שבו קבעו את מולדתו של בַּלְדָּד השוחי, מרעיו של איוב. — בצפון היתה מבוססת מערכת ההגנה על שליטה בדרך הצבאית דמשק — אצביבה (באניאס) — תבנין, הונין (מרגליות) והעיר צור.
4. עם צמצום שטח המדינה נוצרה טבעת ביצורים מסביב לעכו, שהחשובים שבהם הם: ג'דין (יחיעם) ומונפורט (קלעת אל קוכין).

בשעה 3.30 אחר-הצהרים נתכנסו המשתתפים במוזיאון העירוני לאמנות, שבו נפתחה תערוכת ממצאי חצור ובית-שערים, שאורגנה לכבוד הכינוס ונשארה פתוחה לקהל שבועות מספר.

ה מ ו ש ב ה ר ב י ע י (י " ט ב ת ש ר י 14.10.57)

המושב הרביעי של הכינוס, שהוקדש לאסיפה הכללית של החברה לחקירת א"י ועתיקותיה, נפתח בשעה 6 אחה"צ באולם "ביתנו". פרופ' ד. עמירן שימש יו"ר. בתחילת המושב הרצה ד"ר יוחנן אהרוני על הסקר הארכיאולוגי בארץ. פרופ' ב. מזר ומר יוסף אבירם מסרו דין וחשבון על פעולות החברה בשנתיים האחרונות בתחום החפירות הארכיאולוגיות, הפרסומים המדעיים והפעולות האחרות להפצת ידיעת הארץ בציבור, שבוצעו בפרק-הזמן שחלף מאז האסיפה האחרונה. עו"ד ח. קרונגולד מסר דו"ח כספי בשם ועדת הבקורת.

מר אבירם קרא את מכתבו של מר אליהו פיבושק מרמת-גן (מיום 9 באוקטובר 1957) להנהלת הכינוס, שבו מעלה הוא זכרונות על ייסודה של החברה לחקירת א"י ועתיקותיה — לפני יובל שנים — ועל תרומתו של אביו, מר מאיר פיבושק ז"ל, תוך שיתוף הדוק עם א. מ. לונץ ז"ל.

לאחר דיון קצר נבחרו מוסדות החברה — הוועד המנהל, המועצה וועדת הביקורת. לוועד המנהל נבחרו ה"ה: פרופ' ל"א מאיר (נשיא כבוד), פרופ' ב. מזר (יו"ר), מר י. אבירם (מזכיר כבוד), מר מ. לונץ (גזבר כבוד), ד"ר נ. אביגד, מר מ. אבי יונה, ד"ר י. אהרוני, ד"ר ח. ז. הירשברג, ד"ר י. ידין, פרופ' ד. עמירן, מר מ. קול, מר ט. קולק.

למועצה נבחרו ה"ה: פרופ' צ"מ אורלינסקי, ד"ר א. בירן, ד"ר ע. ברדויל, מר י. ברסלבסקי, מר מ. גורדון, פרופ' נ. גליק, פרופ' ב"צ דינור, מר ע. דגין, ד"ר ז. וילנאי, מר י. וייץ, פרופ' נ"ה טור-סיני, מר ש. ייבין, ד"ר א. מלמט.

הכינוס הי"ג לידיעת הארץ

ד"ר א. ובנצל, מר מ. נמיר, פרופ' נ. סלושץ, מר י. עילם, גב' ר. עמירן, פרופ' י. פראוור, ד"ר ב. קירשנר, פרופ' י. קלוזנר, מר י. רוקח, מר ז. שזר, פרופ' מ. שטקליס, יו"ר סניפי החברה בתל-אביב ובחיפה.

לועדת הביקורת נבחרו ה"ה: מר י. האפט ועו"ד ח. קרונוגולד.

בו בערב התקיימה ב"גן האם", על הכרמל, קבלת פנים חגיגית למשתתפי הכינוס מטעם עיריית חיפה. לאחר התכנית האמנותית ו"כיבוד" הביא המשורר מר ש. שלום את ברכת העיר לחברה ולמשתתפי הכינוס. מר ד. זכאי הביע בשם המשתתפים דברי שבח ותודה לחברה ולמארגני הכינוסים, המהווים חוויה עמוקה לכל באיהם. פרופ' מזור הודה בשם החברה לראש העיר ולכל המוסדות והגורמים האחראים שהשתתפו בהכנת הכינוס וסייעו להצלחתו. בשירת "התקוה" ננעל הכינוס הי"ג לידיעת הארץ. למחרת, כ' בתשרי (15.10.57), נערכו 3 סיורים מקבילים: סיור א' — לחצור, סיור ב' — לבית-שערים, נחל אורן וכבארה, מצר, סיור ג' — למונטפורט, עכו ועתלית. הסיורים הודרכו ע"י המרצים והחופרים. משתתפי סיור ג' ביקרו גם בכפר יעקב, ושם נתקבלו ע"י מר וייץ, מהקרן הקיימת לישראל, ואנשי המקום. המשתתפים בסיור ב' ביקרו בדרכם בתערוכת הזכרון לאדריכל י. פינקרפלד ז"ל בקיבוץ "הזורע".

שונות

אנחנו שמחים להודיע לחברינו כי הגענו לידי הסכם עם האוניברסיטה העברית להוציא במשותף את הסידרה העברית של הדו"חות הסופיים על הפירות חצור. הדרך הראשון יצא לאור לקראת הכינוס הי"ד לידיעת הארץ, שיתקיים בסוכות. פרטים מדוייקים יישלחו בקרוב לחברים בחזר מיוחד. נדפס והולך הספר החמישי של "ארץ-ישראל" (ספר מזר) ואף הוא יצא לאור בסוף הקיץ.

הכינוס הארצי הי"ד לידיעת הארץ יתקיים השנה בצפת. פרטים ותנאי השתתפות יפורסמו בקרוב. לרגל שנת העשור אנחנו מצווים להתחיל בהכנות בעוד מועד כדי להבטיח את ביצוע התכנית.

לענין מצדה

מטעם הבונים (התנועה המאוחדת) נתבקשנו לפרסם את ההערה הבאה (בחתמתו של זאב משל):

הפרסום הראשון, הקובע כי ארמון הורדוס נמצא במורד המצוק הצפוני ולא על ראש ההר במערב — כפי שסברו עד לפני כמה שנים — הנו המאמר "בעיות ארמון הורדוס במצדה", שפורסם ע"י מיכה לבנה ב"הטבע והארץ", כרך י' חוב' ט (דצמבר 1953), עוד לפני שהדבר פורסם ע"י שמריה גוטמן. כן חשוב לציין כי הכשרתו הראשונה והעיקרית של שביל הנחש למטיילים נעשתה בידי מטיילי "התנועה המאוחדת", בפסח תשי"ד. צה"ל הכשיר את השביל למעבר פרדות, לאחר שהיה כבר נוח לעליה ברגל.